

8

Blik op het leven in Zeeland

8 Blik op het leven in Zeeland

IN HET KORT

- Meeste Zeeuwen gelukkig: bijna negen op de tien inwoners (zeer) tevreden met het leven
- Zeeuwse samenleving en economie krijgen ruime voldoende
- Meer mensen vinden dat het de goede kant uit gaat met Zeeland dan de slechte kant
- Meerderheid wil meer politieke aandacht voor zorg, armoede, werk en onderwijs
- Grotere verdeeldheid over gewenste aandacht voor kunst en cultuur in de provincie
- Zeeuwse waarden in overeenstemming met landelijk beeld; behoudend met oog voor mens en natuur

De kwaliteit van leven die wij ervaren hangt samen met zaken als werk- en carrièremogelijkheden, veiligheid, bereikbaarheid, gelijkheid en maatschappelijke participatie. Bij brede welvaart gaat het echter ook over de vraag of onze kinderen en kleinkinderen dezelfde mate van welvaart kunnen genieten als wij en/of de huidige ontwikkelingen niet ten koste gaan van andere regio's en generaties.

In dit venster bekijken we de kwaliteit van leven in Zeeland vanuit een beschouwend perspectief. We laten de inwoners aan het woord over

(de tevredenheid met) hun huidige leven in Zeeland alsook over de toekomstige keuzes die zij wenselijk vinden voor de verdere ontwikkeling van de provincie. *Hoe tevreden zijn Zeeuwen op dit moment met het leven? Hoe kijken de inwoners aan tegen de Zeeuwse samenleving? Wat zijn hun verwachtingen en welke regionale ontwikkelingen vinden zij wenselijk voor de toekomst?* Die vragen beantwoorden we in dit venster.

Beeld CBS-monitor: Zeeuwen gelukkig, wisselend toekomstbeeld over brede welvaart

Uit de regionale monitor brede welvaart van het CBS blijkt dat een ruime meerderheid van de Zeeuwen (zeer) tevreden is met het leven; daarmee zijn ze meer tevreden met het leven dan inwoners in bijvoorbeeld de provincies Zuid-Holland en Groningen. We zien dat de mate van tevredenheid met het leven onder de Zeeuwse inwoners tussen 2013 en 2019 toenam, maar dat het na 2019 weer iets is gedaald. Deze kleine daling hangt mogelijk samen met de uitbraak van corona. De hier voor Zeeland geschetste ontwikkeling zien we ook terug voor Nederland als geheel.

Het CBS kijkt in haar regionale Monitor Brede Welvaart niet alleen naar het 'hier en nu', maar ook naar de toekomst ('later'). Als toekomstige generaties willen genieten van een zelfde niveau van welvaart dan is het belangrijk dat de financiële middelen op peil blijven (behoud/versterken *financiële* hulpbronnen), dat *natuurlijke* voorraden in stand worden

gehouden en niet worden vervuild (behoud/versterken *natuurlijke* hulpbronnen), dat voldoende vaardigheden, kennis en competenties in de regio aanwezig zijn (behoud/versterken *menselijke* hulpbronnen) en dat mensen goed kunnen samenleven en kunnen meedoen in de maatschappij (behoud/versterken *sociale* hulpbronnen). Een goed beheer van de hulpbronnen in de provincie is dan ook noodzakelijk om de toekomst van de brede welvaart te waarborgen.

Volgens de indicatoren van het CBS scoort Zeeland, in vergelijking met andere provincies, wisselend als het gaat om het *beheer* van haar hulpbronnen. We scoren gunstig als het gaat om het beheer van onze *financiële* en *natuurlijke* hulpbronnen. Het doorsnee vermogen van de huishoudens is hoog en de gemiddelde schuld per huishouden is gemiddeld ten opzichte van andere provincies. We hebben daarnaast een hoge opbrengst aan zonne-energie per woning en de uitstoot in de landbouw is relatief laag. De ervaren sociale cohesie in de wijk of buurt, een indicator van onze sociale hulpbronnen, ligt in Zeeland rond het landelijk gemiddelde. Als het gaat om *menselijke* hulpbronnen, dan scoort Zeeland ongunstiger ten opzichte van andere provincies. Zo zijn er relatief weinig hoogopgeleiden en het aandeel inwoners dat de eigen gezondheid als (zeer) goed beoordeelt ligt relatief lager dan in andere provincies.

De indicatoren uit de CBS-monitor over 'later' geven een aanwijzing voor de positie van Zeeland als het gaat om het beheer van haar regionale

hulpbronnen voor toekomstige generaties. In ons onderzoek hebben we aan de Zeeuwse inwoners zelf gevraagd naar hoe zij op dit moment in het leven staan en wat zij belangrijk vinden voor de toekomst van hunzelf en ook voor de samenleving als geheel.

Vooraf inwoners in de gemeente Veere en actieve ouderen zeer tevreden met het leven

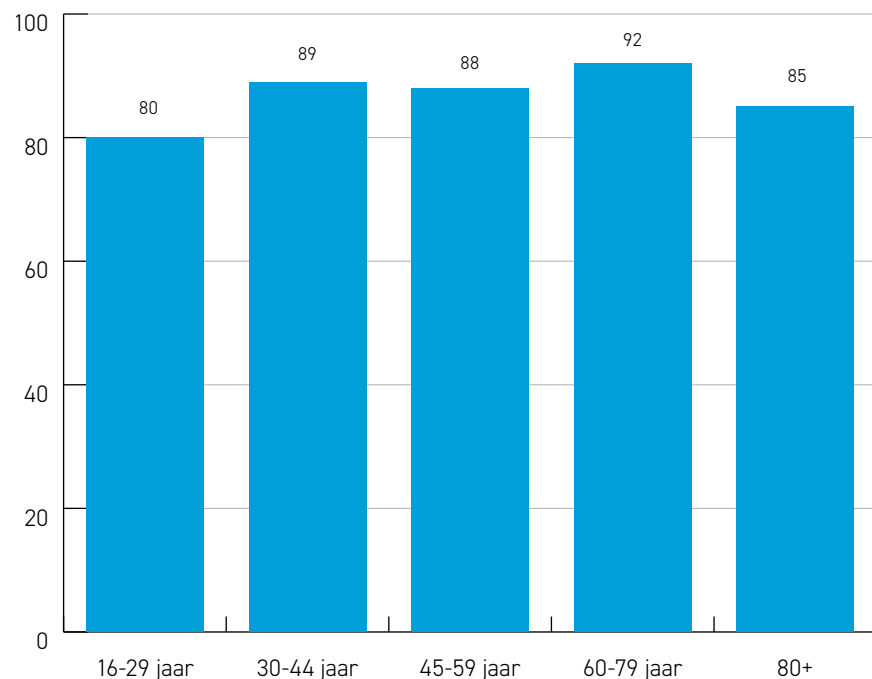
Het beeld uit ons eigen onderzoek *Leven in Zeeland* komt qua tevredenheid met het leven overeen met de regionale Monitor Brede Welvaart. Bijna negen op de tien inwoners (88 procent) in Zeeland geven het leven een rapportcijfer van zeven of hoger. De tevredenheid met het leven is hoog in *alle* gemeenten van Zeeland; in de gemeente Veere ligt deze zelfs nog iets hoger¹. Op het rapport van het leven staan echter ook onvoldoendes. In Zeeland geeft twee en een half procent van de inwoners het leven een rapportcijfer van vier of lager. Het aandeel inwoners dat aangeeft ontevreden te zijn met het leven verschilt niet tussen de gemeenten.

Jongere inwoners van Zeeland (16-29 jaar) geven in ons onderzoek aan het minst tevreden te zijn met het leven; terwijl actieve ouderen (60-79 jaar) het meest tevreden zijn met het leven. Deze lagere tevredenheid onder de jongste leeftijdsgroep komt mogelijk door de coronapandemie. Andere cijfers (bijvoorbeeld rond zelfdoding) laten zien dat met name het welbevinden van jongeren is gedaald door de pandemie (CANS, 2022). Het is echter ook mogelijk dat we hier te maken hebben met

¹ Significant verschillend ten opzichte van het Zeeuws gemiddelde bij een *p*-waarde < 0,05.

Figuur 8.1 Is (zeer) tevreden met het leven; naar leeftijd (% inwoners)

Bron: Leven in Zeeland (2021)

een leeftijdseffect. Ander onderzoek naar geluk toont immers aan dat naarmate mensen ouder zijn, ze meer tevreden en gelukkig worden met het leven (Yang, 2008; Van Beuningen & Coumans, 2021)².

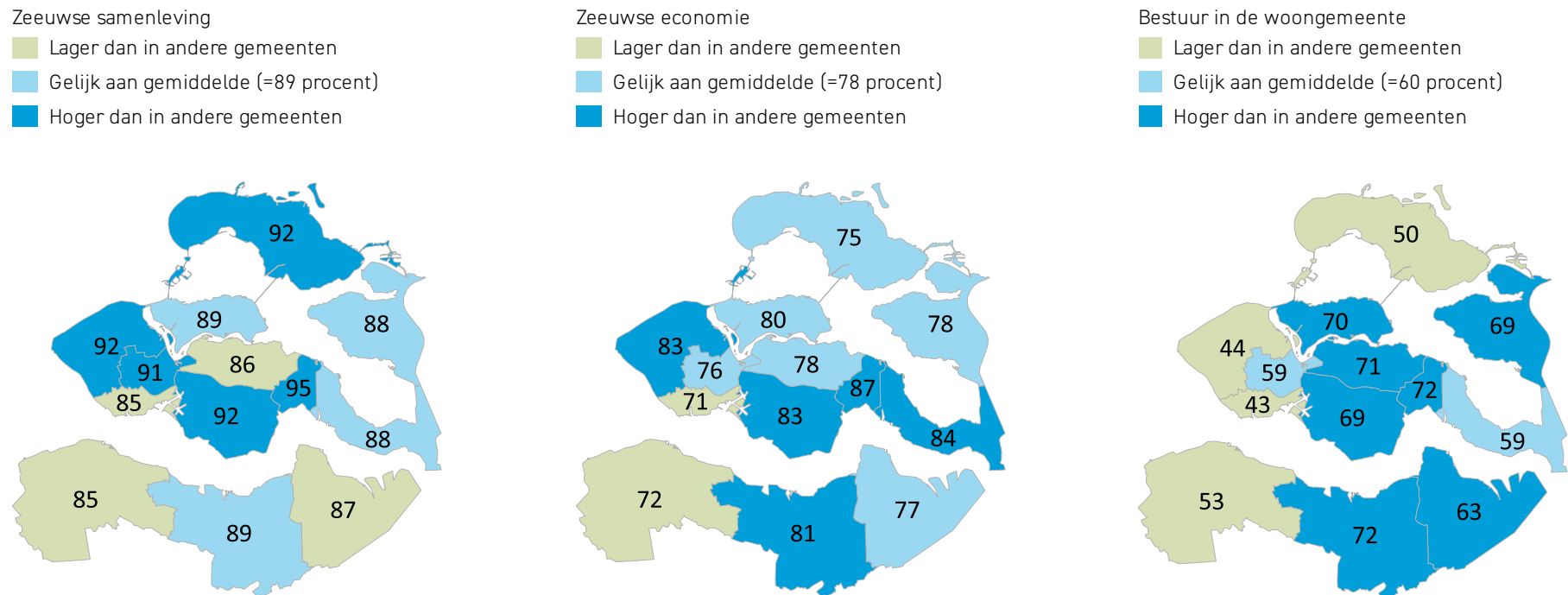
Grote tevredenheid over de Zeeuwse samenleving

We hebben inwoners ook gevraagd naar hun tevredenheid met de Zeeuwse samenleving als geheel en hun toekomstverwachtingen hierover. Bijna negentig procent van de inwoners geeft de Zeeuwse samenleving een rapportcijfer van zeven of hoger. Vooral de inwoners in de gemeenten Kapelle, Borsele, Schouwen-Duiveland, Middelburg en – wederom – Veere zijn erg tevreden met de samenleving. In de gemeenten Sluis, Hulst, Vlissingen en Goes ligt het aandeel inwoners dat de Zeeuwse samenleving een zeven of hoger geeft net wat lager.

Het merendeel van de inwoners verwacht dat de Zeeuwse samenleving over vier jaar niet veel veranderd zal zijn. Desondanks verwacht een op de zeven inwoners een positieve ontwikkeling voor de Zeeuwse samenleving; zij verwachten dat het over vier jaar beter of veel beter gaat. Een op de acht verwacht echter dat het over vier jaar slechter of veel slechter gaat met de Zeeuwse samenleving.

² Resultaten gebaseerd op een multiple regressieanalyse met ongewogen data. We zien daarbij ook dat alleenstaanden, lagere-inkomensgroepen, en mensen met een slechtere gezondheid minder tevreden zijn met het leven

Figuur 8.2 Is (zeer) tevreden met de Zeeuwse samenleving, economie en gemeentelijk bestuur (% inwoners)*

* Verschillen zijn significant bij een p-waarde < 0,05. De resultaten zijn gebaseerd op een multiple regressieanalyse met ongewogen data.

Bron: Leven in Zeeland (2021)

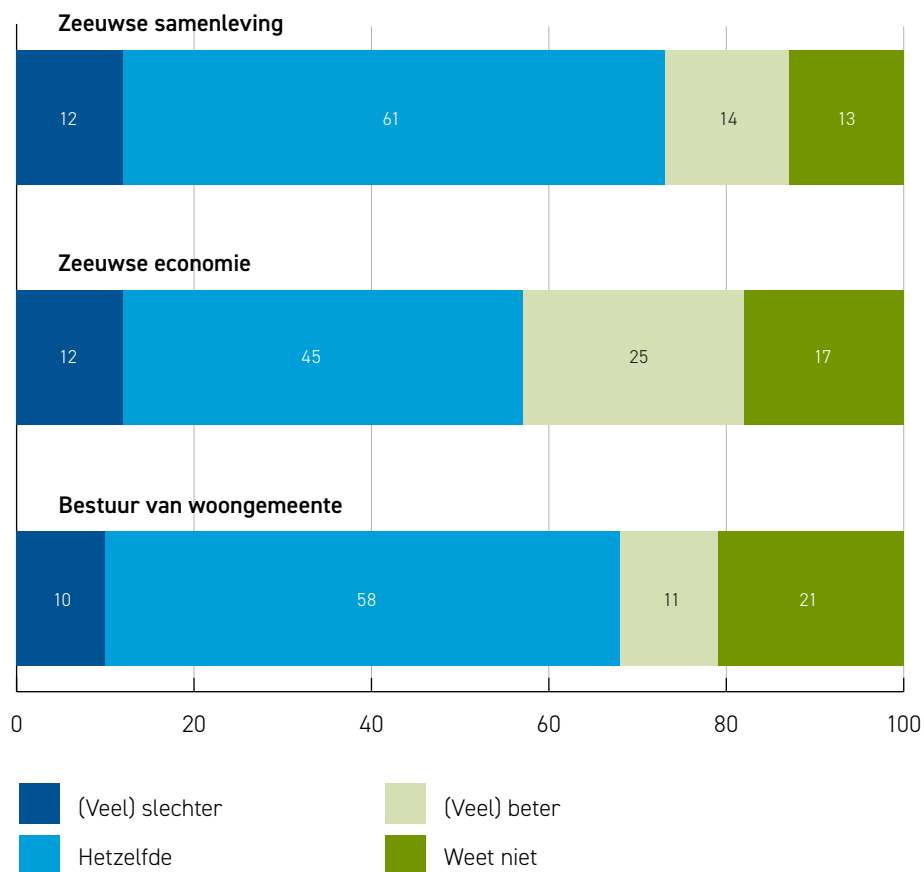

Zeeuwse economie krijgt een dikke voldoende, tevredenheid met gemeentelijk bestuur blijft achter

In ons onderzoek zijn de inwoners gevraagd naar hun tevredenheid met en verwachtingen over de regionale economie en bestuur. De regionale economie kan rekenen op een dikke voldoende. Een meerderheid van de inwoners geeft hier namelijk een zeven (36 procent) of een acht (33 procent) voor. Het gemiddelde cijfer ligt op een 7,2. Het aandeel inwoners dat de economie in de regio een vier of lager geeft is klein, namelijk drie procent. Hoewel de grootste groep inwoners geen verandering verwacht ten aanzien van de Zeeuwse economie, geeft een kwart van de inwoners aan te verwachten dat de Zeeuwse economie er (veel) beter aan toe zal zijn over vier jaar. Daar tegenover staat een kleinere groep inwoners (12 procent) die verwacht dat de regionale economie over vier jaar in een (veel) slechtere staat zal zijn.

Het bestuur van de eigen woongemeente wordt door de inwoners minder ruimhartig, maar gemiddeld wel met een voldoende beoordeeld. De inwoners geven het bestuur in de eigen gemeente een gemiddeld cijfer van 6,5. In de gemeenten Kapelle, Terneuzen, Goes, Noord-Beveland, Tholen, Borsele en Hulst ligt deze tevredenheid met het bestuur in de gemeente hoger dan gemiddeld; in de gemeenten Veere, Vlissingen, Schouwen-Duiveland en Sluis is deze tevredenheid lager dan gemiddeld. Veel inwoners verwachten dat het in de komende vier jaar noch beter noch slechter gaat met het gemeentelijke bestuur in Zeeland. Slechts 21 procent verwacht een verandering waarbij de groep inwoners die een verbetering verwacht ongeveer even groot is als de groep die een verslechtering verwacht.

Figuur 8.3 Verwachtingen ten aanzien van Zeeuwse samenleving, Zeeuwse economie en het bestuur van de woongemeente over vier jaar (% inwoners)

Bron: Leven in Zeeland (2021)

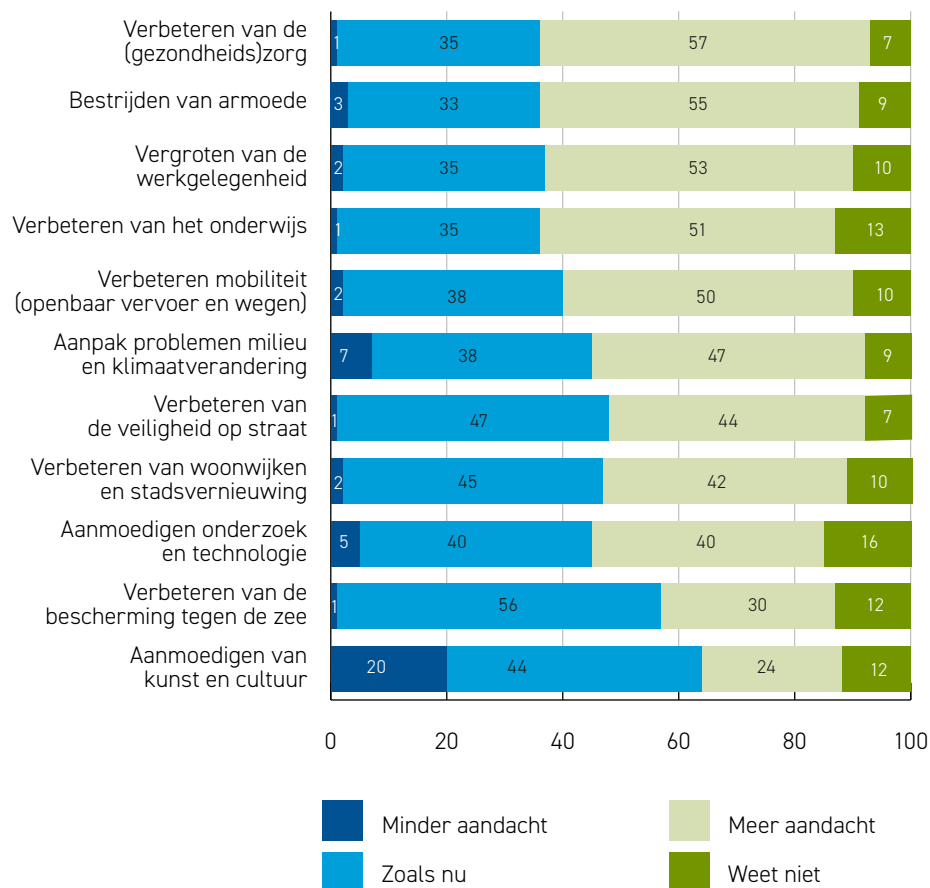
Meer aandacht gewenst voor zorg, armoede, werkgelegenheid en onderwijs

Naast de meer algemene toekomstverwachting voor Zeeland hebben wij inwoners ook gevraagd naar de onderwerpen die in de Zeeuwse politiek meer (of juist minder) aandacht verdienen. Over het gehele spectrum van thema's geeft een grote groep aan (variërend van 33 tot ruim 56 procent) dat er in de toekomst evenveel politieke aandacht nodig is voor de thema's als nu. De thema's die volgens de meeste inwoners meer aandacht verdienen zijn 'verbeteren van de zorg', 'bestrijden van armoede', 'vergroten van werkgelegenheid' en 'verbeteren van het onderwijs'. Deze thema's staan ook bovenaan de prioriteitenlijst van Nederlanders in het algemeen (SCP, 2020). Ten opzichte van veel andere Nederlanders zetten Zeeuwen het verbeteren van de mobiliteit aanzienlijk hoger op de (politieke) prioriteitenlijst; terwijl ze het 'aanmoedigen van onderzoek en technologie' en 'verbeteren van de bescherming tegen de zee' lager op de lijst zetten. Het 'stimuleren van kunst en cultuur' staat ook bij Nederlanders in het algemeen laag op de lijst.

Niet alle Zeeuwen denken hetzelfde over de hoeveelheid aandacht die gewenst is voor de verschillende thema's. Jongvolwassenen (16-29 jaar) geven vaker aan dat ze meer aandacht willen voor onderwijs en werkgelegenheid dan inwoners van middelbare leeftijd of ouder³. Verbetering van de gezondheidszorg wordt bovengemiddeld belangrijk gevonden door inwoners met een middelbare leeftijd (30-59 jaar). Inwoners met een hogere leeftijd (60 jaar en ouder) geven vaker aan dat ze meer aandacht willen voor veiligheid en armoedebestrijding.

³ De hier besproken verschillen zijn gebaseerd op een multiple regressieanalyse met ongewogen data.

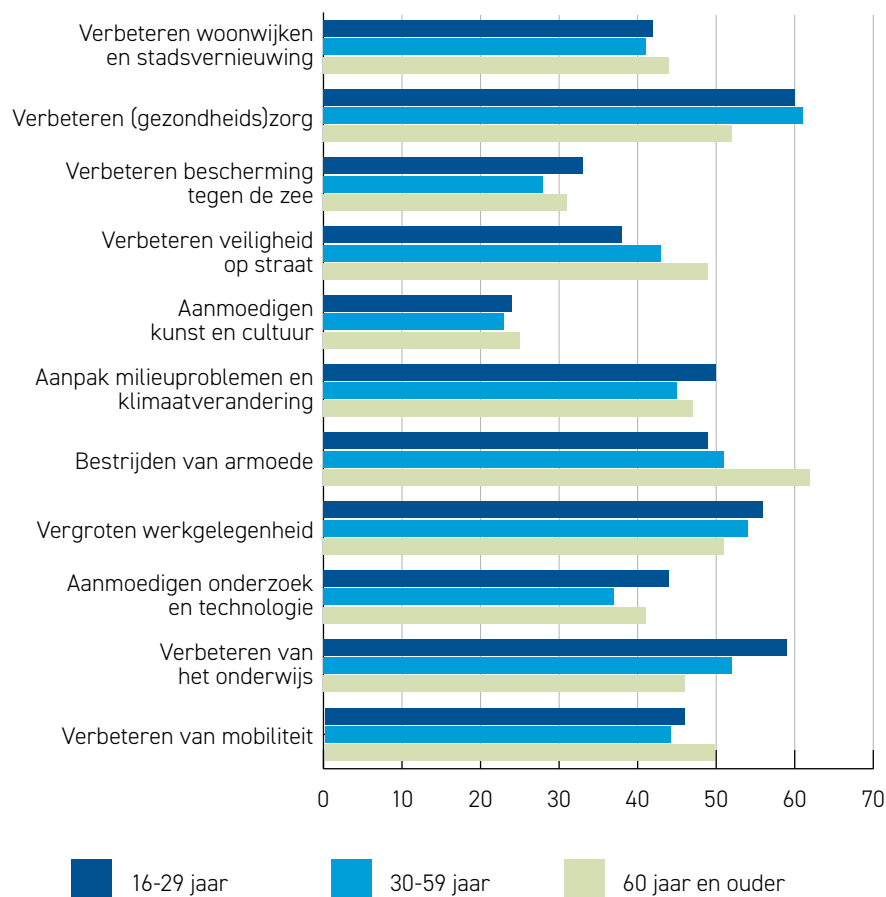
Figuur 8.4 Mening over de hoeveelheid aandacht die Zeeuwse politiek moet hebben voor thema's (% inwoners)

Bron: Leven in Zeeland (2021)

Figuur 8.5 Is van mening dat de Zeeuwse politiek meer aandacht moet hebben voor de volgende thema's; naar leeftijd (% inwoners)

Bron: Leven in Zeeland (2021)

Zeeuwse waarden conform landelijk beeld; behoudend met oog voor mens en natuur

Tot slot hebben we de persoonlijke waarden van inwoners in kaart gebracht. Waarden zijn hogere, abstracte doelen die richting geven aan het gedrag en de toekomstige keuzes van mensen (Schwartz, 1992). Een soort kompas in het leven. Volgens Schwartz bewegen deze waarden zich langs twee assen:

1. *Horizontaal*. Inwoners die waarde hechten aan behoud en gericht zijn op zaken zoals gehoorzaamheid, traditie en veiligheid ('behoudend'). Met daar tegenover inwoners die open staan voor verandering en zaken belangrijk vinden zoals vrijheid, onafhankelijkheid en creativiteit ('open voor verandering').
2. *Verticaal*. Inwoners die zorg voor mens en natuur belangrijk vinden ('zelf-overstijgend') tegenover mensen die meer waarde hechten aan eigen welbevinden en die van hun naasten ('zelf-versterkend').

Alle mensen zouden alle bovengenoemde waarden in zekere mate aanhangen, maar veelal ligt de nadruk op een of enkele van deze waarden.

In ons onderzoek hebben wij inwoners dertien beschrijvingen voorgelegd van wat zij belangrijk kunnen vinden in het leven. Deze beschrijvingen zijn overgenomen uit het onderzoek van Schwartz⁴.

⁴ De stellingen van Schwartz zijn opgenomen in de European Social Survey (ESS, 2021). Dit onderzoek wordt elke twee jaar in alle Europese landen, waaronder Nederland, afgenomen.

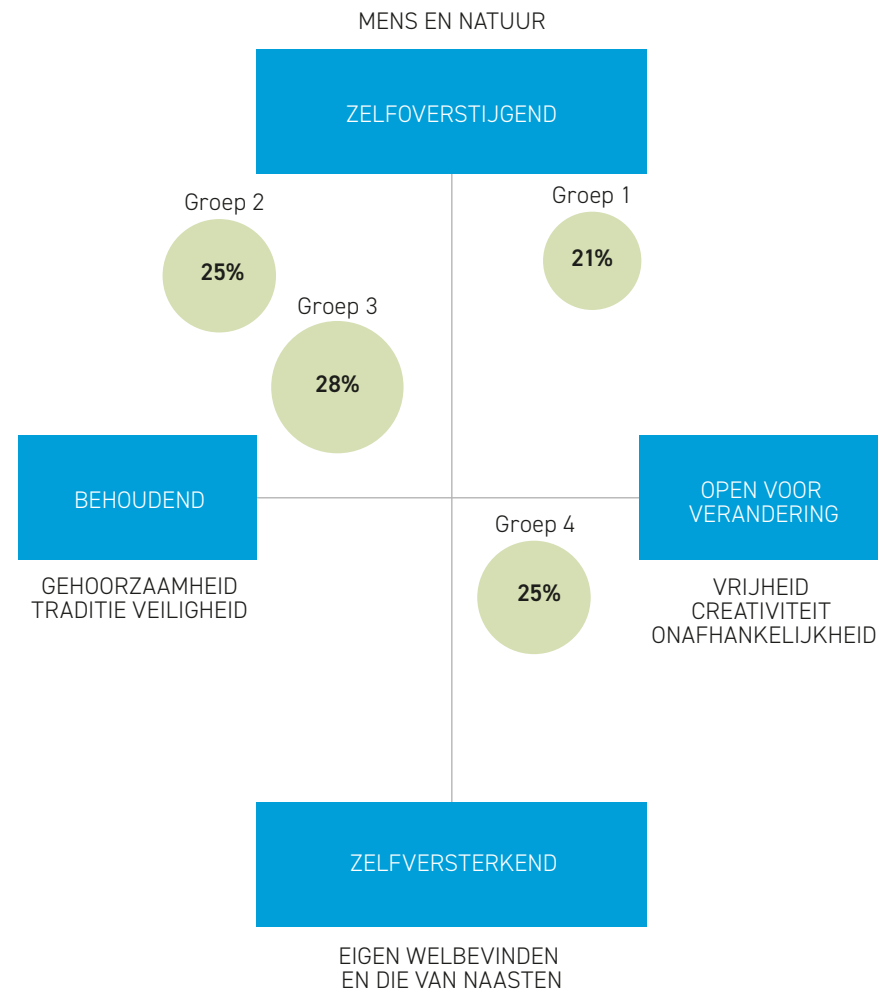

We zien dat inwoners van Zeeland in vier waardengroepen zijn op te delen (zie figuur 8.6). Drie groepen identificeren zich meer met zelf-overstijging dan met zelf-versterking. Eén daarvan vindt openheid voor verandering belangrijker, de andere twee groepen vinden behoud belangrijker (de ene wat meer dan de andere). Er is dan nog een laatste groep inwoners met een voorkeur voor zelf-versterkende waarden. We zien overigens voor Nederlanders in het algemeen dat behoudende en zelf-overstijgende waarden belangrijker worden gevonden (dan openheid voor verandering en zelf-versterkende waarden) (Bouman & Steg, 2020).

Kijken we naar de relatie tussen deze waardeoriëntaties en thema's die meer aandacht verdienen in de Zeeuwse politiek dan zien we dat voor inwoners voor wie openheid voor verandering belangrijk is (rechtsboven in het figuur), de thema's armoedebestrijding, milieu en kunst en cultuur bovengemiddeld vaak worden genoemd. Inwoners die meer behoudend zijn (linksboven), geven vaker aan dat werkgelegenheid, veiligheid en armoede meer aandacht moeten krijgen in de provincie. De inwoners die meer zelf-versterkende waarden hebben (rechtsonder), hechten bovengemiddeld vaak belang aan onderwijs, onderzoek en technologie en werk. Voor de andere thema's geldt dat er geen relatie is tussen waardeoriëntatie en de hoeveelheid aandacht die het zou moeten krijgen.

Een eerste blik op de regionale verschillen laat zien dat inwoners in de gemeenten Noord-Beveland, Kapelle, Veere en Middelburg relatief vaker openheid voor verandering belangrijk vinden. Voor inwoners in de gemeente Tholen, Reimerwaal, Schouwen-Duiveland en Goes is behoud wat vaker belangrijk. Inwoners van de gemeenten Borsele en Terneuzen identificeren zich wat vaker met zelf-versterkende waarden.

Figuur 8.6 Behoort tot een groep van waarden (% inwoners)

Bron: Leven in Zeeland (2021)

Conclusies: Zeeuwen gelukkig, ook positieve kijk naar de toekomst

In dit venster stonden de volgende vragen centraal: *hoe tevreden zijn Zeeuwen op dit moment met het leven? Hoe kijken de inwoners aan tegen de Zeeuwse samenleving? Wat zijn hun verwachtingen en welke regionale ontwikkelingen vinden zij wenselijk voor de toekomst?*

We kunnen concluderen dat inwoners van Zeeland doorgaans (heel) tevreden zijn met het leven en met de Zeeuwse samenleving als geheel. Een ruime meerderheid van de inwoners verwacht bovendien dat de Zeeuwse samenleving in de komende vier jaar op een hoog niveau blijft. Ook de regionale monitor brede welvaart van het CBS laat zien dat Zeeuwen erg tevreden zijn met het leven; we scoren op dit punt overeenkomstig of zelfs beter dan de meeste andere provincies in het land.

Onze huidige manier van leven heeft gevolgen voor de generaties van de toekomst. Dat wordt ook onderstreept in het model brede welvaart. Als toekomstige generaties willen blijven genieten van eenzelfde niveau van brede welvaart, dan is het belangrijk dat onze hulpbronnen op peil blijven. Volgens cijfers van het CBS doen we het als Zeeland goed als het gaat om het beheer van onze financiële hulpbronnen (relatief hoog vermogen van huishoudens en weinig schulden) en onze natuurlijke hulpbronnen (relatief veel schone energie en beperkte uitstoot van landbouw). We scoren ten opzichte van andere provincies echter minder goed op het gebied van menselijke hulpbronnen (aandeel hoger opgeleiden en onze gezondheid) en overeenkomstig als het gaat om sociale hulpbronnen (sociale cohesie).

In het ideale, toekomstige Zeeland is volgens inwoners meer aandacht voor de (gezondheids)zorg, armoedebestrijding, werkgelegenheid en goed onderwijs dan nu het geval is. Deze thema's staan ook hoog op de (politieke) prioriteitenlijst van Nederlanders in het algemeen. Zeeuwen zetten het verbeteren van de mobiliteit hoger op de prioriteitenlijst dan veel andere Nederlanders terwijl ze onderzoek, technologie en bescherming tegen de zee lager op prioriteitenlijst zetten. Wat Zeeuwen gemeen hebben is dat ze evenveel of meer aandacht willen voor verschillende maatschappelijke thema's. Er lijkt echter één uitzondering te zijn op deze regel, namelijk het thema 'kunst en cultuur'. Op dit thema heerst meer verdeeldheid onder de inwoners dan op de andere maatschappelijke thema's. Hoewel het merendeel van de Zeeuwen evenveel aandacht wenst voor kunst en cultuur, is de groep die meer aandacht wenst ongeveer even groot als de groep die minder aandacht wenst. Vooral de omvang van laatstgenoemde groep valt hierbij op.

De bovengenoemde conclusies bieden belangrijke aanknopingspunten voor beleidsmakers en bestuurders. Een helder beeld van de tevredenheid met het leven, de Zeeuwse samenleving en de wensen die inwoners hebben ten aanzien van de toekomst, helpt om te komen tot aansluitende acties en beleid. Kennis over *wie* kiest voor *wat* en *waar* (in welke regio) kan zorgen voor het creëren van draagvlak en het maken van de juiste toekomstige keuzes.

Portret

Kim | 47 jaar | Dreischor

Samen met mijn man en dochter woon ik al meer dan twintig jaar in Dreischor. Het is een heel fijn dorp om te wonen, heel gemoedelijk. We zijn geen mensen die dagelijks bij anderen over de vloer komen, maar we hebben heel leuk contact hier in het dorp. Ik ben geboren in Noord-Holland en in mijn jeugd ben ik veel verhuisd: in totaal zijn we drie keer naar Australië geëmigreerd.

Schouwen-Duiveland was altijd wel de thuisbasis als we in Nederland waren. Uiteindelijk zijn we terug naar Nederland gegaan toen het economisch niet goed ging in Australië. Al dat verhuizen is best lastig geweest maar tegelijkertijd had ik het voor geen goud willen missen. Ik kijk terug op een mooie jeugd. Het heeft me gemaakt tot wie ik nu ben. Tot het Australisch accent aan toe, als ik Engels spreek.

Inmiddels werk ik bijna twintig jaar bij de gemeente. Eerst op de afdeling personeelszaken en later in de communicatie. Dat ik er zo lang werk is niet per se het beeld wat ik voor ogen had toen ik jong was. Dan denk je

niet 'ik ga lange tijd als ambtenaar werken'. Maar het is een fijne werkplek. Ik ben veel met taal bezig, zorgen dat we teksten zo goed mogelijk onder woorden weten te brengen, afstemmen op de lezers. Ik haal er veel plezier uit. Enerzijds ben ik wel iemand die nieuwsgierig is en open staat voor verandering. Maar ik merk ook wel dat, naarmate je ouder wordt,

je hecht aan de dingen die je al hebt in het leven. Nieuwe dingen ontdekken en mensen leren kennen vind ik ook gewoon erg leuk. Het schrikbeeld dat ik heb is om vastgeroest of verbitterd te zijn. Zo'n zuurpruim. Als je negatief tegen het leven aan gaat kijken, wordt het er niet leuker op. Terwijl als je oog houdt voor de dingen die er wel zijn, ga je dat meer zien.

Portret

Kim | 47 jaar | Dreischor

Een prestatiedrang heb ik helemaal niet. Al vind ik het wel leuk om erkenning te krijgen, anders zou ik ook niet in het bandje zitten. Er voor anderen zijn vind ik heel belangrijk. Dat is wat me ook aanspreekt aan het leven hier. In het algemeen geloof ik heel erg in een Zeeuwse mentaliteit. Dat nuchtere, no nonsens, voor elkaar klaarstaan. In eerste ontmoeting zijn Zeeuwen ook wel stug, kan ik me voorstellen. Ze moeten even ontdoeien. Maar als ze je eenmaal leren kennen en het zit goed, dan gaan ze voor je door het vuur.

Ik ben heel erg tevreden met het leven hier. Ik ben graag verbonden met mijn omgeving, dat ik onderdeel uitmaak van een gemeenschap. Het gevoel van een vangnet hebben is heel prettig. En dat voor elkaar klaar staan is wederzijds natuurlijk. Naast het sociale maakt de ruimte het hier ook tot een fijne leefomgeving. Binnen tien minuten sta je in de natuur. Zeker in de afgelopen coronatijd ben ik me er bewust van geworden dat die ruimte heel fijn is. Hoewel, ik kan me voorstellen dat als we ouder worden, dat de behoefte verandert. Er zijn hier op het dorp bijvoorbeeld bijna geen voorzieningen. Als je niet meer zelfstandig uit de voeten kan, is dit niet de beste plek om te wonen.

Ik hoor vaak dat er vanwege de huizenmarkt nu veel mensen uit de Randstad hier komen wonen. Maar toen ik jong was, was het merendeel van de inwoners in de wijk waar ik woonde ook import uit Rotterdam. Voor mijn gevoel zijn dat ontwikkelingen die zich in de tijd herhalen. Ook qua economie en werk is er niet veel veranderd op het eiland. We draaien hier nog steeds op toerisme. Je ziet jeugd wegtrekken voor opleiding en werk, maar je ziet ook dat ze terug willen komen als ze gaan settelen. En verder nemen de voorzieningen in de regio echt af. Vroeger had je in elk dorp wel een slager, een bakker en een groenteman. Maar goed, je moet ook niet iets in stand houden waar je alleen heel veel geld in moet pompen. De bereikbaarheid is ook een belangrijk onderwerp in Zeeland. Het is nu nog in orde, maar het moet niet nog minder worden dan het nu is. Het openbaar vervoer is, letterlijk en figuurlijk, een gepasseerd station. Ik denk dat je het voor Zeeland moet zoeken in andere vormen, zoals autodelen. Als je wilt zorgen dat mensen hier blijven en komen wonen, zullen we daar wel wat in aan moeten bieden. Het voorzieningenniveau en het aantrekkelijk maken voor jongeren om terug te komen zijn wel aandachtspunten.

In de vraagstukken kan je ook de dorpsraden betrekken. Dat gebeurt al wel, weet ik, maar dat kan misschien nog meer. Je kan uit de dorpen heel goed ophalen wat inwoners nodig hebben.

Over vijf jaar hoeft mijn leven er niet heel anders uit te zien. Waarschijnlijk woon ik hier over tien jaar nog steeds, als het aan mij ligt. En qua werk, denk ik gewoon bij de gemeente. De dromen die ik nog heb zijn vooral verre reizen maken. Maar Dreischor blijft thuis.

Referenties

Bouman, T., & Steg, L. (2020). Motivating Climate Action. *IAAP Bulletin*, 2(3), 13-16.
https://research.rug.nl/files/134430740/apaw_2020_sep_vol2_3.pdf

CANS. (2022). *Suicide cijfers*. Commissie Actuele Nederlandse Suicideregistratie. Geraadpleegd op 14 januari 2022 van www.113.nl/actueel/cans-update-augustus-geen-toename-totaal-aantal-suicides

ESS. (2021, februari). *European Social Survey Round 9 (3.1)* [Dataset]. European Social Survey.
<https://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=9>

Langley, M. G., Bouman, T., & Steg, L. (2020). De waarden achter klimaatgedrag: Hoe persoonlijke waarden en waargenomen groepswaarden klimaatgedrag motiveren en versterken. *Mens en Maatschappij*, 95(3), 175-196.
<https://doi.org/10.5117/MEM2020.3.002.GERD>

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 1-65.
[https://doi.org/10.1016/s0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/s0065-2601(08)60281-6)

SCP (2020). *Burgerperspectieven 2020*|4 publicatie. Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op 4 maart 2022 van www.scp.nl/publicaties/publicaties/2020/12/28/burgerperspectieven-2020-4

Van Beuningen, J. & Coumans, M. (2021). *Welzijnsongelijkheid: verschillen in geluk en tevredenheid*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 14 januari 2022, van www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2021/welzijnsongelijkheid-verschillen-in-geluk-en-tevredenheid?onepage=true#c-3--Resultaten

Yang, Y. (2008). Social Inequalities in Happiness in the United States, 1972 to 2004: An Age-Period-Cohort Analysis. *American Sociological Review*. 73 (2), 204-226.
<https://doi.org/10.1177/000312240807300202>

